

O. Dariusz Kasprzak OFMCap

Święty Paweł w kazaniach św. Piotra Chryzologa

Wstęp

Piotr Chryzolog (ur. w 380 roku, zm. 3 grudnia 450 roku), biskup Rawenny w latach 425/430–450¹, pozostawił po sobie 183 kazania, wydane także współcześnie w edycjach krytycznych CCL² i OSPC³. Stanowiły one duszpasterskie wyjaśnienia perykop biblijnych czytanych podczas całego roku liturgicznego w celu umocnienia wiary chrześcijan i pouczenia ich co do sposobu życia. Biskup Rawenny komentował perykopy biblijne na podstawie przedhieronimowego tłumaczenia łacińskiego, *Vetus Itala*⁴. Większość jego *Sermones* to homilie odnoszące się do tekstów biblijnych (tzw. kazania egzegetyczne). Pozostałe jego homilie były natomiast formą pochrzcielnej katechezy. Chryzolog, wychodząc od *Credo*, nauczał prawd wiary w ujęciu trynitarnym i chryzologicznym⁵.

Lektura kazań Chryzologa pozwala zauważyć, że starał się on wyakcentować Słowo Boże i podać jego wyjaśnienie, następnie dawał pozytywny wykład

¹ D. Kasprzak, *Duszpasterze V wieku. Studium porównawcze myśli pasterskiej św. Piotra Chryzologa i Salwiana z Marsylii*, Kraków 2008, s. 52–68.

² A. Olivar, *Petrus Chrysologus. Sermonum collectio a Felice episcopo parata, sermonibus extravagantibus adiectis*. CCL 24: *Pars prima. Sermones 1–62 bis*, Turnhout 1975; CCL 24A: *Pars secunda. Sermones 63–124*, Turnhout 1981; CCL 24 B: *Pars tertia. Sermones 125–179*, Turnhout 1982.

³ OSPC, tj.: *Opere di san Pietro Crisologo*, vol. 1–3, A. Olivar (textus latinus: CCI. 24.24A.24B), G. Banterle (traduzione ital.), R. Benericcetti (introduzione cap. I. IV, bibliografia, note), G. Biffi. G. Scimè (revisione della traduzione), C. Truzzi (introd. cap. II–III; trad. e note: *Lettera a Eutiche*), Biblioteca Ambrosiana–Città Nuova Editrice, Milano–Roma 1996–1997.

⁴ Agnellus Ravennatis, *Liber pontificalis ecclesiae Ravennatis*, [w:] MGH, *Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI–IX*, ed. O. Holder-Egger, Hannover 1878, 332.

⁵ Więcej na temat duszpasterskiego wyjaśniania Biblii przez Chryzologa zob. D. Kasprzak, *Egzegetyczno-katechetyczne zastosowanie Biblii w homiliach św. Piotra Chryzologa*, [w:] *Biblia w kulturze świata. Biblia – Ojcowie Kościoła*, red. T. Jelonek, Kraków 2008, s. 137–158.

wybranych prawd wiary oraz zwracał uwagę wiernych na wymiar egzystencjalno-pastoralny oraz liturgiczny przepowiadanego Słowa⁶. We wszystkich typach kazań stosował podobny system komentowania Pisma Świętego⁷. W kazaniach o charakterze typowo biblijnym przyjął formę komentarza, którą współczesna homiletyka określa jako homilię wersetową. Polegała ona na tym, że po odczytaniu odpowiedniego fragmentu biblijnego, biskup, jako przewodniczący liturgii, wygłaszał przemówienie mające charakter objaśnienia świętego tekstu⁸. Chryzolog, po krótkim wprowadzeniu, które zapowiadało tematykę kazania, komentował następnie kolejno werset po wersecie⁹.

Niniejszy artykuł poddaje analizie kazania Piotra Chryzologa odnoszące się do tekstów św. Pawła Apostoła. Zawiera on omówienie treści poszczególnych *Sermones* Chryzologa odnoszących się do pawłowych listów Rz i 1 Kor oraz odczytanie ich znaczenia teologicznego.

1. Ogólna charakterystyka komentarzy Piotra Chryzologa do Listów św. Pawła Apostoła

Z całkowitej liczby 183 *Sermones* Chryzologa aż 150 stanowią homilie odnoszące się w sposób szeroki do tekstów biblijnych stosowanych przez Kościół w określonym okresie liturgicznym. Spośród wyraźnych komentarzy Chryzologa do wybranych perykop biblijnych Nowego Testamentu posiadamy dzisiaj 144 kazania egzegetyczne odnoszące się do Ewangelii (131), do Listów św. Pawła (12) i do Dziejów Apostolskich (1). Do naszych czasów przetrwało 10 kazań Chryzologa na temat Listu św. Pawła do Rzymian (*Sermo* 108: komentarz do Rz 12,1; *Sermo* 109: komentarz do Rz12,1; *Sermo* 110: komentarz do Rz 4,23–25 i Rz 5,7–11; *Sermo* 111: komentarz do Rz 5,17; *Sermo* 112: komentarz do Rz 5, 15.17–20; *Sermo* 113: komentarz do Rz 6,1–4; *Sermo* 114: komentarz do Rz 6,15–19; *Sermo* 115: komentarz do Rz 7,1–5; *Sermo* 116: komentarz do Rz 7,7–11; *Sermo* 120: komentarz do Rz 12,2–16,1.4–6, oraz 2 jego kazania do *I Listu św. Pawła do Koryntian* (*Sermo* 117: komentarz do 1 Kor 15,45.50; *Sermo* 118: komentarz do 1 Kor 15,1–4)¹⁰.

⁶ Odnośnie sposobu wyjaśniania Pisma Świętego stosowanego przez Piotra Chryzologa zob. D. Kasprzak, *Zasady wyjaśniania Pisma Świętego w kazaniach egzegetycznych św. Piotra Chryzologa*, [w:] *Biblia w kulturze świata. Wokół Biblii*, red. T. Jelonek, Kraków 2008, s. 31–50.

⁷ Por. D. Kasprzak, *Egzegetyczno-katechetyczne zastosowanie Biblii...*, s. 137–158.

⁸ D. Ruiz, *La homilia como forma de predicacion*, „Helmantica”, 7 (1956), s. 79–111.

⁹ F. J. Peters, *Petrus Chrysologus als Homilet. Ein Beitrag zur Geschichte der Predigt im Abendland*, Köln 1918, s. 132–140.

¹⁰ Ch. Kannegiesser, XXVI. *Peter of Ravenna, Chrysologus (ca. 380–450)*, [w:] *Handbook of Patristic Exegesis. The Bible in Ancient Christianity*, ed. Ch. Kannegiesser, vol. II, Brill–Leiden Boston 2004, s. 1261–1271.

Sermones 108–120, za wyjątkiem *Sermo* 119 (*spurius*, homilia autorstwa Chromacjusza z Akwilei, przypisana w VIII wieku P. Chryzologowi¹¹) tworzą swoisty „corpus paulinum” w sermonarium Chryzologa. Zdaniem F. Sottocornola jest prawie niemożliwe, aby wychodząc od treści kazań Chryzologa, przyporządkować wymienione kazania na temat tekstów św. Pawła do odnośnego okresu liturgicznego. Kazania 108–120 nie były też wygłaszane kolejno przez biskupa, a zostały umieszczone jako następujące po sobie w wyniku zabiegu wczesnośredniowiecznego kolatora kazań, arcybiskupa Feliksa z Rawenny (708–724)¹². Ten ostatni zebrał istniejące w archiwum biskupim w Rawennie kazania Chryzologa, opatrzył je indeksem i napisał wstęp, w którym wskazał na biskupa Piotra z Rawenny (czyli Chryzologa) jako ich autora¹³. Czysto hipotetyczne, ale możliwe wydaje się także zestawienie dotyczące kolejności głoszenia przez P. Chryzologa owych kazań dokonane przez F. Sottocornolę:

- *Sermones* 110–113: wydają się tworzyć serię kazań ciągłych;
- *Sermo* 114: nie ma związku z wcześniejszymi, poświęconymi tekstom Pawłowym, pomimo że komentowana perykopa biblijna stanowi kontynuację wcześniej omawianej w *Sermo* 113;
- *Sermo* 115: j.w.;
- *Sermo* 116: j.w.;
- *Sermones* 108–109: tworzą prawdopodobnie inną niż *Sermones* 110–113 serię kazań wychodzących od tekstów Pawłowych; są to kazania połączone logicznie ze sobą, ale różne od pozostałych;
- *Sermo* 120: wydaje się komentować perykopę Pawłową będącą kontynuacją komentowanej w *Sermones* 108–109, jednak ze względu na zawartość samego kazania 120 nie stanowi kontynuacji kazań 108–109;
- *Sermones* 117–118: nie wydają się następować po sobie¹⁴.

W *Sermo* 115, I Piotr Chryzolog w następujący sposób określił powód zajęcia się tekstami Pawłowymi:

¹¹ A. Olivar, *Los sermones de san Pedro Crisólogo. Estudio Critico*, Monserrat 1962, s. 186–187; tenże, *Monitum*, [w:] CCL 24 A, 719; Chromace d’Aquilée, *Sermons*. Tome II (*Sermons* 18–41). Introduction, texte critique, notes par J. Lemarié, traduction par H. Tardif, Paris 1971, s. 115 (Sch 164).

¹² F. Sottocornola, *L’anno liturgico nei Sermoni di Pietro Crisologo. Ricerca storico-critica sulla liturgia di Ravenna antica*, Cesena 1973, s. 104–109.

¹³ A. Olivar, *Los sermones...*, s. 45–100, 269–270.

¹⁴ F. Sottocornola, *L’anno liturgico...*, s. 107–108. Natomiast A. Olivar, *Los sermones...*, s. 270–271, przeciwnie niż S. Sottocornola stwierdzał, że *Sermones* 117–118 są następującymi po sobie kazaniem P. Chryzologa.

Dotykając cytry Dawida, poprzez inspirację i kształtowanie intelektu duchowego, ucieszyliśmy wasze dusze i serca, ofiarowaliśmy wam także maksymy ewangeliczne napawające strachem i głośno rozbrzmiewające, aby przebudzić sens waszych zasad. Teraz uwierzyliśmy, że należy wrócić do nauczania Apostoła, aby poprzez tę potrójną serię kazań zachować i ofiarować wam zbawienną normę nauczania Kościoła. Rzeczywiście śpiew pociesza dusze zmęczone ciągłą fatygą, autorytet Ewangelii przywraca żywotność umysłu i stymuluje do pracy, a energia apostołska nie pozwala, aby nasze uczucia oddaliły się od właściwej ścieżki i aby błąkały się bez celu¹⁵.

Prorok/Psalm, Ewangelia, Apostoł – tak w *Sermones* 115 czy 116, jak i w pozostałych kazaniach oznaczają kolejno teksty ST/Psalmów, Ewangelii i listów św. Pawła. Treści biblijne napawają strachem (sui generis „misterium tremendis”) i rozbrzmiewają w umysłach wiernych, aby „przebudzić sens waszych zasad” („sensus uestros principia”), czyli poruszyć sumienia wierzących oraz „zachować i ofiarować <im> zbawienną normę nauczania Kościoła” („ecclesiasticae doctrinae salutiferam teneat et praebeat disciplinam”). Nauka Psalmów i Ewangelii oraz Listy Pawła dopełniają się¹⁶, a w wymiarze duchowym Psalm – pocieszają dusze, Ewangelie – przywracają żywotność umysłu wiernych i zachęcają do pracy duchowej, natomiast teksty listów Pawłowych – „nie pozwalają, aby nasze uczucia oddaliły się od właściwej ścieżki i aby błąkały się bez celu” („apostolicus uigor tramite recto remoueri et nostros non sinit sensus euagari”), czyli ukierunkowują uczucia wierzących na właściwe cele wiary.

¹⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 115, 1: „Postea quam Dauiticam citharam spiritualis intelligentiae plectro et modulatione tangentes, animos uestros et corda permulsimus, intonantis quoque euangelii ad suscitandos sensus uestros principia metuenda praeuimus, ad apostolicum magisterium mox credidimus esse remeandum, ut tripertitus ordo sermonis ecclesiasticae doctrinae salutiferam teneat et praebeat disciplinam. Nam et cantilena a continuo labore relaxat animos, et euangelica auctoritas mentes reparat et exsuscitat ad laborem, et apostolicus uigor tramite recto remoueri et nostros non sinit sensus euagari”; OSPC 2, 362 (polskie tłumaczenia tekstów Chryzologa podaje we własnym przekładzie, D. K.).

¹⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 116, 1: „Quotiens diuerso genere, sed uoce consona, mystica resonat cantilena, mira dulcedine pascit et delectat auditum, ita cum uario modo, sed uno spiritu eodemque sensu, diuina et caelestis doctrina depromitur, libentius et cum suauitate maxima euangelicae scientiae pandit et aperit sacramentum. Et ideo post propheticae melodiam et uirtutum Christi stupenda miracula ad apostolicarum redeamus ordinem lectionum”; OSPC 2, 368 (tłum. polskie: „Za każdym razem, kiedy mistyczny śpiew rozbrzmiewa w różny sposób, jednak zgodnym głosem, wtedy karmi i zachwyca słuch cudowną słodyczą. Także doktryna boska i niebiańska jest nauczana różnorako, ale w jednym duchu i przez to samo uczucie, odkrywa i poucza o tajemnicy wiedzy ewangelicznej chętniej i z większym zaangażowaniem. Dlatego po melodii proroczej i nadzwyczajnych cudach Chrystusa, wracamy do porządku lektur apostołskich”).

2. Myśli przewodnie poszczególnych *Sermones* Piotra Chryzologa do listów św. Pawła

Poniżej zamieszczona jest analiza kazań św. Piotra Chryzologa poświęconych listom św. Pawła apostoła do Rzymian i 1. do Koryntian. Streszczenie tekstów poszczególnych kazań chryzologiańskich poświęconych tekstom pawłowym jest dopelnione wykładnią ich znaczenia teologicznego.

2.1. Kazania P. Chryzologa do Listu św. Pawła do Rzymian

Sermo 108: komentarz do Rz 12,1

Treść kazania. 108, 1. Wezwanie z Rz 12,1a: „a zatem proszę was bracia przez miłosierdzie Boże”: to wezwanie skierowane do chrześcijan, aby swe życie ofiarowali Bogu; modlitwy chrześcijan do Boga, dyscyplina życia i miłość stanowią duchowe lekarstwo na choroby duchowe¹⁷. **108, 2.** Prośba z Rz 12,1a to nowy rodzaj modlitwy wierzącego, świadomego własnych grzechów, który prosi o ich wybaczenie; Chryzolog nawiązuje tutaj do tekstu 1 Tm 1,15–16¹⁸. **108, 3.** Zachęta św. Pawła z Rz 12,1a to także prośba apostoła za lud, który nie wierzy Bogu i odrzuca Go; za lud, który ucieka od Chrystusa i zabija Go, ale paradoksalnie przelana krew Chrystusa jest jednocześnie wybawieniem, gdyż stanowi zapłatę za grzechy wszystkich ludzi¹⁹. **108, 4.** Wezwanie z Rz 12,1b: „abyście dali ciała swoje na ofiarę żywą” stanowi wyraz kapłaństwa powszechnego Ludu Bożego, który powinien świadomie ofiarować Bogu swoje życie jako ofiarę – na wzór Chrystusa²⁰. **108, 5.** Wezwanie z Rz 12,1 to zachęta do bycia kapłanem i ofiarą dla Boga poprzez życie cnotliwe; Bóg pragnie od człowieka życia wiary, modlitwy i dobrych czynów, co pokazuje ofiara Abrahama, ojca wierzących (nawiązanie do Rdz 22)²¹. **108, 6.** Chrześcijanin żyje właściwie (dosłownie „ciało ludzkie żyje”), kiedy umiera dla wad, a żyje dla cnót; dlatego wierzący winni żyć wg cnót, aby duchowo stanowić ofiarę miłą Bogu²².

Teologia Sermo 108. Biskup Rawenny w egzegezie alegorycznej Rz 12,1 kontynuował zasadnicze wątki przepowiadania św. Pawła poświęcone znaczeniu życia chrześcijańskiego, pojmowanego w Rz 12,1 jako nieustanna ofiara składana samemu Bogu. Posługując się tekstem Pawłowym wskazywał, że każdy chrześcijanin powinien być jednocześnie Bożym kapłanem i ofiarą dla Boga. Kapłaństwo

¹⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo 108, 1*; OSPC 2, 320.

¹⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo 108, 2*; OSPC 2, 320.

¹⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo 108, 3*; OSPC 2, 320.322.

²⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo 108, 4*; OSPC 2, 322.

²¹ Piotr Chryzolog, *Sermo 108, 5*; OSPC 2, 322.324.

²² Piotr Chryzolog, *Sermo 108, 6*; OSPC 2, 324.

powszechne Ludu Bożego to zdaniem Piotra Chryzologa więź wierzącego z Bogiem poprzez ofiarowane Bogu modlitwy, dyscyplinę życia i miłość. Chrześcijańskie bycie ofiarą dla Boga – to stałe obumieranie dla grzechu i wad, a dążenie do cnót. Charakterystyczne dla Chryzologa jest porównywanie cnót chrześcijańskich do poszczególnych elementów stroju kapłańskiego Aarona. Zdaniem Carlo Truzziego stosowanie tego rodzaju środków stylistycznych stanowiło pewien zwyczaj kaznodziejski biskupów północnoitalskich w V wieku²³.

Sermo 109: komentarz do Rz 12,1

Treść kazania. 109, 1. Wezwanie z Rz 12,1b „abyście dali ciała swoje na ofiarę żywą”, zdaniem P. Chryzologa stanowi zachętę do odchodzenia od wad, a praktykowania cnót; wady doprowadzają człowieka do grzechu, dlatego dusza nie może upadać, naśladować słabości ciała i podążać za wadami, ale powinna kierować się ku cnotom; ciało nie ma upadać w wady, ale wznosić się na poziom duchowy, poprzez życie cnotliwe²⁴. **109, 2.** Człowiek podoba się Bogu nie tyle przez sam fakt istnienia i życia, ale przez dobre życie; ofiarą stosowną Bogu jest umieranie dla wad, a nie ofiara materialna; typem duchowej ofiary jest Abel (por. Kpł 22,19–20; Pwt 15,21; 17,1), a materialnej – Kain (por. Rdz 4); dlatego dobre życie to życie wg cnót, to świadoma ofiara składana z umierania dla swoich słabości i wad²⁵. **109, 3.** Przesłanie z Rz 12,1b: „abyście dali ciała swoje na ofiarę żywą, świętą, Bogu przyjemną, jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej” to zachęta dla wierzącego, aby swoim sposobie myślenia odwoływał się do Boga: bazą ludzkich wyborów powinna być rozumna religijność, a nie strach przed karą²⁶. **109, 4.** Końcowe zdanie z Rz 12,1b: „jako wyraz waszej rozumnej służby Bożej” P. Chryzolog interpretuje jako zachętę do rozumnej służby Bogu, przejawiającej się w gorliwości religijnej wobec Boga, w liczeniu się z Bogiem w życiu osobistym, w zachowywaniu ducha Prawa, a nie w byciu religijnym legalistą, czczeniu Boga a nie ludzkich, wymyślonych idoli. Przykładem pobożnego rozumowania jest zatem Aaron, zaś niepobożnego – Saul, każdy legalistyczny Żyd oraz heretycy, jak Ariusz czy Fotyn²⁷. **109, 5.** Anagogeniczna zachęta P. Chryzologa do życia w mądrej pobożności i wytrwania w życiu cnotliwym²⁸.

Teologia Sermo 109. W tym kazaniu, jak zresztą także w innych homiliach P. Chryzolog stosuje zasadnicze założenia patrystycznej antropologii teologicznej. Vittorino Grossi dostrzega tu wpływ antropologii aleksandryjsko-zachodniej, podkreślającej że człowiek jest obrazem Boga, dlatego w swojej substancji – naturze zawsze jest dobry, dobra jest także dusza ludzka. W odróżnieniu jed-

²³ C. Truzzi, OSPC 2, przypis 2, 323.

²⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 109, 1; OSPC 2, 326.

²⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 109, 2; OSPC 2, 326.328.

²⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 109, 3; OSPC 2, 328.

²⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo* 109, 4; OSPC 2, 328.340.

²⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo* 109, 5; OSPC 2, 340.

nak od koncepcji Orygenesesa – teolodzy zachodni, w tym także P. Chryzolog, odnosili obraz Boży w człowieku nie wyłącznie do Logosu, ale do Boga pojmowanego jako Trójca Święta. Drugą cechą antropologii Chryzologa jest wskazanie na dwubiegunowość duszy i ciała w aspekcie moralności. Ten wątek zaczerpnął przede wszystkim z teologii św. Pawła Apostoła oraz z platońskiego dualizmu rozum – ciało. Zarówno w tekstach Pawłowych, jak i platońskich ciało jest elementem negatywnym, wiodącym ludzkie *compositum* do grzechu i zła. Według biskupa Rawenny konstytutywną przyczyną śmierci człowieka jest grzech, choć opisując sam moment śmierci, odwoływał się także do filozofii platońskiej, według której śmierć ludzka następuje w wyniku oddzielenia duszy od ciała²⁹.

Sermo 110: komentarz do Rz 4,23–25 i Rz 5,1–11

Treść kazania. 110, 1. Słowa Pawła z Rz 4,23–24 to wezwanie do ufnej wiary w Chrystusa, która jako owoce przynosi chrześcijanom zmartwychwstanie³⁰. **110, 2.** Podczas gdy Żydzi wierzą w przeszłość, a Grecy w teraźniejszość, chrześcijanie mają nadzieję na przyszłość – zbawienie przez Chrystusa i życie wieczne z Bogiem³¹. **110, 3.** Bóg jest wyłącznym gwarantem stworzenia i zmartwychwstania³². **101, 4.** Śmierć Chrystusa ma wartość odkupieńczą dla ludzi – sprawiedliwy za niesprawiedliwych, bezgrzeszny za grzesznych³³. **110, 5.** Stanowi kaznodziejski komentarz P. Chryzologa do Rz 5,1–11. Usprawiedliwienie i pokój wewnętrzny są owocem wiary w Chrystusa, a nie legalistycznego zachowywania żydowskiego Prawa uczynków czy pokładania ufności w rozwiązaniach filozoficznych³⁴. **110, 6.** Dzięki wierze w Chrystusa wierzący mają dostęp do Boga, jako przez Niego odkupieni i zaadoptowani na dzieci Boże³⁵. **110, 7.** Nadzieję na wieczność z Bogiem w wieczności umacnia miłość Boża obecna w sercach wierzących – sam Chrystus obecny pośród chrześcijan jest manifestacją bożej miłości³⁶.

Teologia Sermo 110. P. Chryzolog rozwija w *Sermo 110* teologię św. Pawła Apostoła z Rz 4,23–25 i 5,7–11: usprawiedliwienie człowieka pochodzi wyłącznie od Boga przez Jezusa Chrystusa (Rz 4,23–25), a cała nadzieja usprawiedliwionego na osiągnięcie ostatniego skutku odkupienia, czyli zbawienia wiecznego, opiera się nie na ludzkich wysiłkach, lecz na zbawczej woli Boga, dowiedzionej wydaniem Chrystusa na śmierć, Jego zmartwychwstaniem i zesłaniem przez

²⁹ V. Grossi, *Lineamenti di antropologia patristica*, Roma 1983, s. 63–78; D. Kasprzak, *Duszpasterze V wieku...*, s. 157–161.

³⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 1*; OSPC 2, 332.

³¹ Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 2*; OSPC 2, 332.

³² Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 3*; OSPC 2, 332.

³³ Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 4*; OSPC 2, 332.

³⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 5*; OSPC 2, 334.

³⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 6*; OSPC 2, 334.

³⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo 110, 7*; OSPC 2, 334.336.

Niego Ducha Świętego (Rz 5,7–11). Biskup Rawenny podkreślał w tym kazaniu, że przed wydarzeniem Jezusa Chrystusa zdecydowanie się na śmierć za kogoś stanowiło wyraz najwyższych uczuć wobec drugiego człowieka. Natomiast po zbawczej śmierci Jezusa Chrystusa za wszystkich, także za niesprawiedliwych, zupełnie zmieniła się ocena tego rodzaju poświęcenia. Bo Chrystus całkowicie sprawiedliwy i bezgrzeszny umarł za wszystkich niesprawiedliwych i grzesznych, jak i za ludzi sprawiedliwych i zachowujących Prawo uczynków. Zdaniem P. Chryzologa w owym akcie ofiarowania Jezusa Chrystusa za wszystkich ludzi bez wyjątku ujawniła się nieporównywalna z jakimkolwiek ludzkim poświęceniem miłość Boga względem wszystkich ludzi (szczególnie *Sermo* 110, 7).

Sermo 111: komentarz do Rz 5,17

Treść kazania. 111, 1. Świat oczekiwał kary za grzech Adama³⁷. 111, 2. Grzech Adama nie wynikał ze złej natury człowieka, gdyż ta jest dobra, lecz był akcydentalny³⁸. 111, 3. Konsekwencją grzechu Adama było rozprzestrzenienie się tak samego grzechu wśród ludzi, jak i jego podstawowego skutku – śmierci³⁹. 111, 4. Śmierć i grzech dotyczą wszystkich ludzi⁴⁰. 111, 5. Grzech nie zmienił ludzkiej natury, lecz ściągnął na człowieka karę jaką stanowi śmierć; Chrystus – jako nowy Adam przez swą ofiarę życia zgładził grzech i przyniósł życie⁴¹. 111, 6. Człowiek nie może zbawić się sam, bez Chrystusa; ludzka natura jest stworzona do nieśmiertelności, ale ludzie zasługują na wieczność i usprawiedliwienie jedynie dzięki Chrystusowi⁴². 111, 7. Zachowywanie Prawa mojąszowego miało powstrzymać ludzi od dalszych wykroczeń przeciw Bogu, ale nie zapewniało życia wiecznego; nadal panował skutek grzechu – śmierć⁴³. 111, 8. Każdy człowiek upadł w grzech pierwszych rodziców oraz w grzech osobisty⁴⁴. 111, 9. Przez Adama ludzkość upadła w grzech i śmierć, przez Chrystusa została rozgrzeszona z win i powołana do życia⁴⁵.

Teologia Sermo 111. Piotr Chryzolog rozwijając znamiennej Pawłową typologię Adam (praojciec według ciała, z którym wszyscy są powiązani przez solidarność natury, która zgrzeszyła) – Chrystus (Głowa odkupionej ludzkości, dawca Bożego życia), mówił o grzechu pierwszych rodziców, który był wydarzeniem przypadkowym, ale przyniósł wszystkim ludziom karę w postaci oddzielenia od Boga i śmierci fizycznej. Grzech pierwszych ludzi jako wyda-

³⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 1; OSPC 2, 338.

³⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 2; OSPC 2, 338.

³⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 3; OSPC 2, 338.340.

⁴⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 4; OSPC 2, 340.

⁴¹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 5; OSPC 2, 340.

⁴² Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 6; OSPC 2, 340.342.

⁴³ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 7; OSPC 2, 342.

⁴⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 8; OSPC 2, 342.

⁴⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 111, 9; OSPC 2, 342.

rzenie przypadkowe jest dziedziczony przez naturę ludzką, ale nie zmienia tej natury w substancji, a jest jedynie jej przyrodzoną chorobą. P. Chryzolog, rozwijając kolejne wątki antropologii Pawłowej, wskazywał, że natura ludzka jest stworzona przez Boga do nieśmiertelności i szczęścia, a nie do śmiertelności i nieszczęścia. Podwójny upadek każdego człowieka w grzech: pierwszych rodziców (przez odziedziczoną naturę) i w grzechy życia (upadki osobiste) skutkuje jednak powstaniem winy wobec Boga. Człowiek nie jest zatem zdolny do samodzielnego wyzwolenia się ze stanu grzechu, który jest przyrodzoną chorobą natury ludzkiej, implikującej cierpienie i śmierć fizyczną. Biskup Rawenny, kontynuując nauczanie Pawłowe z Rz 5,12 podkreślał uniwersalność odkupienia całej natury ludzkiej w Jezusie Chrystusie: ludzkość dzięki drugiemu Adamowi podźwignęła się z upadku grzechu, uzyskując w Jezusie Chrystusie usprawiedliwienie i drogę do zbawienia⁴⁶.

Sermo 112: komentarz do Rz 5,15.17–20

Treść kazania. 112, 1. Wyjaśnianiu trudności związanych ze zrozumieniu tekstu biblijnego dopomaga wiara i nauka chrześcijańska⁴⁷. **112, 2.** Bóg nie stworzył śmierci, jest ona skutkiem grzechu⁴⁸. **112, 3.** Jak dobrowolny grzech Adama przyniósł w efekcie śmierć ludzi, tak dobrowolna ofiara Chrystusa przyniosła ludziom rozgrzeszenie i życie⁴⁹. **112, 4.** Istotą grzechu Adama było nieposłuszeństwo wobec Boga, istotą usprawiedliwienia w Chrystusie jest Jego posłuszeństwo Bogu⁵⁰. **112, 5.** Prawo możeszowe nie umniejszało win grzeszników, a jego nieprzestrzeganie tylko je wzmagalo⁵¹. **112, 6.** Przestrzeganie Prawa możeszowego nie usprawiedliwiło nikogo, bo usprawiedliwia tylko sam Bóg przez swoją łaskę wybaczenia grzesznikowi; łaska boża prowadzi do życia Bogiem, grzech prowadzi do oddalenia się od Boga i do śmierci; człowiek jest usprawiedliwiony przed Bogiem jedynie przez tego samego Boga Stworzyciela i Zbawiciela, Jezusa Chrystusa⁵².

Teologia Sermo 112. Chryzolog powołując się na teksty Rz 5,15.17–20 stwierdza za Apostołem Pawłem, że łaska Chrystusa bardziej obdarzyła ludzkość, aniżeli grzech ją zubożył. Chryzolog kontynuując nauczanie Pawłowe podkreślał też, że istotą grzechu jest nieposłuszeństwo wobec Boga. Odkupieni zawdzięczają swe usprawiedliwienie solidarności z posłuszeństwem Jezusa

⁴⁶ J. Gross, *Geschichte des Ebsündendogmas. Ein Beitrag zur Geschichte des Problem vom Ursprung des Übels*, E. Reinhardt, München-Basel 1960–1963, Bd. I, 217–376; Bd. II, 9–134; D. Kasprzak, *Duszpasterze V wieku...*, s. 162–168.

⁴⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo 112, 1*; OSPC 2, 344.

⁴⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo 112, 2*; OSPC 2, 344.

⁴⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo 112, 3*; OSPC 2, 344.346.

⁵⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo 112, 4*; OSPC 2, 346.

⁵¹ Piotr Chryzolog, *Sermo 112, 5*; OSPC 2, 346.348.

⁵² Piotr Chryzolog, *Sermo 112, 6*; OSPC 2, 348.

Chrystusa. Biskup Rawenny zaznaczał, że jest to nauka chrześcijańska opierająca swą ważność na autorytecie apostoelskim (*Sermo* 112, 2), która to doktryna jest nadzieją dla wierzących. W *Sermo* 112 pojawia się także wątek antypelagiański. Chryzostom występuje przeciwko tezie pelagiańskiej, według której Adam nawet jeśli by nie zgrzeszył, to także poniósłby śmierć, nie przez winę, ale przez kondycję natury ludzkiej. Zdaniem Chryzologa Bóg jako dobry i miłosierny nie stworzył śmierci jako naturalnego stanu przypisanego człowiekowi i nie wprowadził w świat ludzi śmierci i ciągłego cierpienia, gdyż w ten sposób byłby bardziej oskarżany i znienawidzony jako autor śmierci i cierpienia. Przeciwnie, poprzez grzech będący nieposłuszeństwem wobec Boga nastąpiło oddzielenie ludzi od Boga, a następnie popadnięcie w cierpienia i śmierć – jako konsekwencja upadku w grzech.

***Sermo* 113: komentarz do Rz 6,1–4**

Treść kazania. 113, 1. Odrzucenie błędnej interpretacji Rz 6,1, według której należy pozostawać w grzechu, aby tym bardziej rozlała się w ludziach łaska⁵³. **113, 2.** Pomimo że na grzesznika ciągle działają miłosierdzie i łaska, to nawrócenie do Boga dokonuje się w dobrowolnych decyzjach człowieka i poprzez jego wytrwały trud, aby osiągnąć sprawiedliwość⁵⁴. **113, 3.** Bóg pomaga człowiekowi, a nie grzechowi, łaska działa na człowieka, nie na grzech⁵⁵. **113, 4.** Grzech człowieka skończy się, kiedy człowiek stanie się nieśmiertelny, w wieczności; w doczesności człowiek żyje dla grzechu, jeśli kieruje się wyłącznie pożądliwością⁵⁶. **113, 5.** Człowiek po chrzcie staje się „domem dla cnót”, powinien odrzucać wady i podążać za przykładem Chrystusa żyjąc cnotliwie⁵⁷. **113, 6.** Nowatorstwo życia chrześcijańskiego to życie wg cnót, to odwrócenie się od zła, a czynienie dobra⁵⁸. **113, 7.** Do Chrystusa może dojść tylko ten, kto naśladuje jego życie i chce osiągnąć jego świętość⁵⁹.

Teologia *Sermo* 112. Biskup Rawenny odnosząc się do Rz 6,1–4 powołuje się też na Rz 3,8; 5,20; 6,6.8.11–12.14, w kontekście tematyki grzech a łaska Boża mówi o uwolnieniu się od grzechu w łasce. Naucza za św. Pawłem, że chrześcijanin, jako wierzący i ochrzczony w imię Chrystusa, jest zespolony z Chryzustem umierającym i zmartwychwstałym, przez tajemnicze włączenie w rzeczywistość łaski Bożej. Usprawiedliwienie nie tylko przynosi odpuszczenie popełnionych grzechów, ale i równocześnie nakłada na ochrzczonego obowiązek prowadzenia bezgrzesznego życia. Tak jak Chrystus powstawszy ze śmierci do życia trwa

⁵³ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 1; OSPC 2, 350.

⁵⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 2; OSPC 2, 350.

⁵⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 3; OSPC 2, 350.

⁵⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 4; OSPC 2, 352.

⁵⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 5; OSPC 2, 352.

⁵⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 6; OSPC 2, 352.

⁵⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 113, 7; OSPC 2, 352.354.

nieprzerwanie w nowym życiu dla Boga, tak każdy chrześcijanin jest zobowiązany do życia z Bogiem, bez grzechu, w cnotach.

Sermo 114: komentarz do Rz 6,15-19

Treść kazania. 114, 1. Zapowiedź powtórnej egzegezy tekstu Listu do Rzymian⁶⁰. 114, 2. Odrzucenie legalizmu religijnego, gdyż zachowywanie Prawa mojżeszowego nie daje usprawiedliwienia z popełnianych grzechów⁶¹. 114, 3. Zachowywanie Prawa mojżeszowego wzmagało jedynie legalizm rytualny i potęgowało przewinienia tego, kto nie wypełniał wszystkich jego nakazów⁶². 114, 4. Chrześcijanie w momencie podporządkowania się Chrystusowi przechodzą spod Prawa mojżeszowego do stanu usprawiedliwienia przez darmową łaskę Chrystusa⁶³. 114, 5. Ewangelia o Jezusie Chrystusie jest orędziem wolności i usprawiedliwienia dla grzeszników⁶⁴. 114, 6. Człowiek w swoim doczesnym życiu zabiega o potrzeby ciała, zapomina tym samym o Bożych obietnicach, dlatego P. Chryzolog zachęca wiernych do życia według cnót⁶⁵. 114, 7. Przed uwierzeniem w Chrystusa przyszły chrześcijanin był niewolnikiem grzechu; po chrzcie staje się sługą łaski i sprawiedliwości; służba Chrystusowi daje chrześcijaninowi życie wieczne, gdyż uwalnia go od grzechu i śmierci i wprowadza go w życie wieczne i świętość⁶⁶.

Teologia Sermo 114. W kazaniu 114 odnoszącym się do tekstu Rz 6,15-19 jest widoczny swoisty antyjudaizm Chryzologa, ostrze krytyki którego jest skierowane przeciwko legalizmowi wyznawców religii mojżeszowej, ale także przeciwko tym chrześcijanom, którzy w duchu legalizmu pokładają nadzieję na własne zbawienie w osobistych zasługach przed Bogiem i w zachowywaniu ścisłej obserwacji wobec prawa moralnego. Chryzolog zaznaczał, że ludzie legalistycznie pojmujący religię bardziej ufają sobie niż Bogu, dlatego są niewolnikami własnych uczynków oraz Prawa, które tylko kodyfikuje to, co słuszne i niesłuszne, ale samo w sobie nie usprawiedliwia. Dobra nowina, której zapis daje Ewangelia, stanowi natomiast formę wolności na drodze do Boga, gdyż Chrystus nauczał o zaufaniu Bogu w kwestii zbawienia, posłuszeństwu wobec Boga i dopiero następnie o konsekwentnym życiu w łasce Boga⁶⁷.

⁶⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 1; OSPC 2, 356.

⁶¹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 2; OSPC 2, 356.

⁶² Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 3; OSPC 2, 356.358.

⁶³ Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 4; OSPC 2, 358.

⁶⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 5; OSPC 2, 358.

⁶⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 6; OSPC 2, 358.360.

⁶⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 114, 7; OSPC 2, 360.

⁶⁷ B. Blumenkranz, *Les auteurs latin du Moyen Âge sur les juifs et le judaïsme*, Paris 1963, s. 24-27; H. Schreckenberg, *Die christlichen Adversus Judaeos Texte und ihr literarisches Umfeld (1.-11 Jh.)*, Frankfurt a. M.-Bern 1990², s. 377-380.

Sermo 115: komentarz do Rz 7,1-5

Treść kazania. 115, 1. Zapowiedź przepowiadania dotyczącego Listu do Rzymian w myśl nauczania kościelnego⁶⁸. **115, 2.** Czas Prawa mojżeszowego i Synagogi przeminął⁶⁹. **115, 3.** Czas Prawa przeminął, gdyż nastał czas łaski dany przez tego samego Autora Prawa i łaski – Boga⁷⁰. **115, 4.** Przez ofiarę Chrystusa zostało zniesione Prawo mojżeszowe, a ludziom została udzielona łaska rozgrzeszenia z win i powołania do stanu łaski⁷¹. **115, 5.** Pozostawanie w ciele to symbol popełniania grzechów, pozostawania w pożądaniu sprzeciwiającym się Bogu⁷². **115, 6.** Podporządkowanie się łasce Chrystusa zwalcza w wierzącym wady i pożądliwość ciała oraz potęguje działanie Ducha Świętego⁷³.

Teologia Sermo 115. P. Chryzolog kontynuuje wątek Pawłowy z Rz 7,1-5 o uwolnieniu chrześcijan spod Prawa. W duchu św. Pawła uzasadnia, że chrześcijanie jako zjednoczeni z Chrystusem przez wiarę i chrzest zostali uwolnieniu od przestrzegania Prawa mojżeszowego. Zjednoczenie wierzących z Chrystusem porównuje za św. Pawłem do związku małżeńskiego. Charakterystyczne dla Chryzologa jest typowo rzymskie postrzeganie małżeństwa Rz 7,2-3. Mówiąc o więzi wierzącego z Chrystusem (*Sermo 115, 2*), podaje opis dnia zaślubin w tradycji rzymskiej z V wieku: naręczona miała w tym dniu głowę przykrytą welonem (łac. *flammeum*) prawdopodobnie koloru pomarańczowego – wynik gry słów pomiędzy kolorem czerwonym (łac. *sanguineum*) a żółtym (łac. *luteum*), przypisanych do kolejnych cnót, okrywających dziewicę przed zamążpójściem, welon – schodząc z głowy był spuszczone na twarz. Gest nakrycia głowy przez pannę młodą oznaczał „wzięcie sobie kogoś za męża” (łac. *nubere*)⁷⁴. Chrześcijanie umarli dla Prawa mojżeszowego dzięki więzi z Chrystusem dokonanej przez chrzest. Chryzolog wyjaśniał Rz 7,4 („Tak i wy, bracia moi, dzięki ciału Chrystusa umarliście dla Prawa, by złączyć się z innym – z Tym, który powstał z martwych, byśmy zaczęli przynosić owoc Bogu”) w następujący sposób: poprzez chrzest nastąpiło zjednoczenie chrześcijanina z Chrystusem w śmierci, czyli współumieranie z Chrystusem dla grzechu. Chrześcijanin umarł dla Prawa, dzięki umieraniu z Chrystusem stał się własnością Chrystusa zmartwychwstałego. Chrzest jest tutaj pojmowany jako zjednoczenie z Chrystusem umarłym i zmartwychwstałym, co wiąże się z uwolnieniem od pożądliwości, grzechów oraz poddaniem się wierzącego uświęcającemu działaniu łaski Ducha Świętego.

⁶⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo 115, 1*; OSPC 2, 362.

⁶⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo 115, 2*; OSPC 2, 362.364.

⁷⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo 115, 3*; OSPC 2, 364.

⁷¹ Piotr Chryzolog, *Sermo 115, 4*; OSPC 2, 364.

⁷² Piotr Chryzolog, *Sermo 115, 5*; OSPC 2, 364.366.

⁷³ Piotr Chryzolog, *Sermo 115, 6*; OSPC 2, 366.

⁷⁴ C. Truzzi, OSPC 2, przypis 2, 362-363.

Sermo 116: komentarz do Rz 7,7–11

Treść kazania. 116, 1. Zachęta ze strony bpa do duchowego interpretowania treści lektury Listu do Rzymian⁷⁵. **116, 2.** Bez Chrystusa i jego łaski człowiek nadal znajdowałby się w stanie winy, a wiedzę o nim czerpałby ze znajomości Prawa przykazań⁷⁶. **116, 3.** Prawo przykazań uświadamia zagrożenia ze strony wad i grzechów, ale nie daje mocy do ich unikania⁷⁷. **116, 4.** Znajomość Prawa przykazań uświadamia grzechy, ale ich nie powoduje⁷⁸. **116, 5.** Prawo przykazań jest dobre i sprawiedliwe, ujawnia też słabość człowieka w jego wadach i grzechu, ale nie daje człowiekowi sił do przezwyciężenia słabości⁷⁹. **116, 6.** Wyzwolenie człowieka od grzechu i jego skutku – śmierci, następuje wyłącznie przez łaskę Jezusa Chrystusa; Prawo nauczało i objawiało przewiny człowieka, łaska Chrystusa przemienia i opanowuje uczucia i umysł ludzki⁸⁰. **116, 7.** Samo prawo przykazań jest tylko przepisem; jego znajomość nie wyzwala z grzechu i śmierci, a tylko uświadamia człowiekowi normę właściwego postępowania⁸¹. **116.8.** Prawo przykazań uświadamia słabość grzesznika, ale nie wyzwala ze zniewolenia grzechem; jedynie obecność Autora niewinności, Boga, wyzwala człowieka z grzechu i śmierci; jedynie życie z Chrystusem, który panuje w człowieku, wyzwala człowieka z grzechu i śmierci⁸².

Teologia Sermo 116. P. Chryzolog komentując kaznodziejsko Rz 7,7–11, porusza zasadnicze wątki teologii św. Pawła dotyczące doświadczenia każdego człowieka jako potomka Adama w grzechu, w zależności od Prawa przykazań, i w śmierci. P. Chryzolog za św. Pawłem stwierdza, że Prawo przykazań jest święte, gdyż pochodzi od Boga. Jako objawione Prawo moralne jest ono dobre, jednak jako norma prawna pobudza ono człowieka do grzechu, ponieważ uświadamia człowiekowi jego grzeszność. Bez istnienia Prawa nie można też dokonywać moralnej oceny czynu człowieka. Prawo moralne paradoksalnie budzi też pożądlivość, gdyż zakazuje tego, co wydaje się być pojętne. Dlatego budzi się w człowieku podmiotowa grzeszność, pożądlivość, która sprzeciwia się rozumowi. Ta pożądliva grzeszność sprzeciwiająca się rozumowi sprowadziła na pierwszego człowieka śmierć. Prawo moźeszowe miało charakter czasowy, do momentu wcielenia Chrystusa miało ukazywać grzeszny charakter ludzkich czynności dokonywanych bez zjednoczenia z Bogiem. Wraz z wydarzeniem Jezusa Chrystusa część obrzędowa tego Prawa przestała obowiązywać w ekonomii Ewangelii (por. Ef 2,15; Kol 2,14). Z chwilą zawarcia na krzyżu Nowego Przymierza

⁷⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 1*; OSPC 2, 368.

⁷⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 2*; OSPC 2, 368.

⁷⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 3*; OSPC 2, 368.

⁷⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 4*; OSPC 2, 370.

⁷⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 5*; OSPC 2, 370.

⁸⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 6*; OSPC 2, 370.

⁸¹ Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 7*; OSPC 2, 370.372.

⁸² Piotr Chryzolog, *Sermo 116, 8*; OSPC 2, 372.

z Chrystusem chrześcijanin stał się dla Prawa martwy (a ma ono moc tylko wobec żywych), otrzymując od Chrystusa nowe życie. Niekonsekwencją jest więc powrót do przestarzałych form życia.

Obok tych charakterystycznych myśli przewodnich teologii Pawłowej Chryzolog kontynuuje też wątek zachodniej antropologii aleksandryjskiej: wierzący dzięki łasce Chrystusa przekracza mizerne ograniczenia własnej słabości, odchodzi od wad i grzechu, a zmierza w kierunku cnót i zjednoczenia z Trójcą⁸³. Pod koniec kazania (*Sermo* 116, 8) biskup Rawenny odwołuje się do rozpowszechnionego w soteriologii chrześcijańskiej V wieku theologoumenonu dotyczącego *miscipula diaboli*: diabeł, uderzając w osobę Jezusa Chrystusa, napadł jedynie na Jego ludzką naturę i nie zdał sobie sprawy z faktu, że w osobie Jezusa Chrystusa jest także ukryta natura boska⁸⁴. Tym samym diabeł wpadł we własną pułapkę (łac. *miscipula*), gdyż poważił się nieostrożnie mierzyć z wszechmocą Boga. W tym miejscu Chryzolog raz personifikuje diabła ze śmiercią, a raz łączy go ze śmiercią (wybranka diabła) w parze małżeńskiej (łac. *coniux*). Chrystus, jako Bóg będący istotą życia i wieczności, jest przeciwieństwem diabła i śmierci, zwycięża diabła-śmierć i wprowadza w chrześcijan ponownie zasadę życia – siebie samego, Boga⁸⁵.

Sermo 120: komentarz do Rz 12,2–21

Treść kazania. 120, 1. P. Chryzolog wprowadza słuchaczy do interpretacji tekstu św. Pawła według zasad sensu duchowego⁸⁶. 120, 2. Chrześcijanin nie ma upodabniać się do świata zewnętrznego i jego norm, gdyż normą świata jest próżność, a wyobrażeniem świata są wady i grzechy⁸⁷. 120, 3. Obraz świata jest zdeformowany przez grzech i jego skutek, śmierć; dlatego świat jest niewłaściwym przykładem do naśladowania⁸⁸. 120, 4. Chrześcijanin musi zmienić swój sposób rozumowania, uformować myślenie według modelu Chrystusa⁸⁹. 120, 5. Ciało ludzkie winno podporządkować się i być zgodne z umysłem formującym się według wzoru Chrystusa⁹⁰. 120, 6. Cytat z Rz 12,7–21⁹¹. 120, 7. Przez wady i grzechy panują na ziemi: pożądlivości ciała, wojny, przemoc fizyczna, diabeł; przez cnoty człowiek zwycięża pożądlivości, przekracza niebo i po-

⁸³ Por. V. Grossi, *Lineamenti di antropologia patristica...*, s. 63–78; D. Kasprzak, *Duszpasterze V wieku...*, s. 157–161.

⁸⁴ C. Truzzi, *OSPC* 2, przypis 2, 373.

⁸⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 116, 8: „Vnde merito mors mortua est, et in me non ego uiuo, sed uiuit, agit, regnat, imperat Christus”; *OSPC* 2, 372; por. Ga 2,20.

⁸⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 120, 1; *OSPC* 2, 390.

⁸⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo* 120, 2; *OSPC* 2, 390.

⁸⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo* 120, 3; *OSPC* 2, 392.

⁸⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 120, 4; *OSPC* 2, 392.

⁹⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo* 120, 5; *OSPC* 2, 392.

⁹¹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 120, 6; *OSPC* 2, 392.394.

dążą do samego Boga⁹². **120, 8.** Przez życie według cnót człowiek osiąga oświecenie Boże⁹³. **120, 9.** Aby nie wzbudzić odczucia nudy u słuchaczy, biskup roztropnie nie przedłuża kazania⁹⁴.

Teologia *Sermo* 120. Chryzolog w nawiązaniu do Rz 12,2–21 kontynuuje Pawłowe rozważanie na temat chrześcijańskiego ofiarowania samego siebie Bogu. Nowe życie w Chrystusie jest postępowaniem zgodnym z przykazaniami Boga, gdyż stanowi dowód świadomego uznania przez wierzącego autorytetu Boga i ważności Jego poleceń. Dlatego chrześcijańska przemiana umysłu powinna doprowadzić wierzącego do wystrzegania się wad i do osiągnięcia cnót. Chryzostanin przestrzegający przykazań Bożych staje się człowiekiem sprawiedliwym, panującym nad własnymi pożądliwościami, a w ten sposób przekraczającym doczesne ludzkie słabości i coraz bardziej zbliżającym się na drodze ascezy do spotkania z Bogiem. Opisuując proces przemiany wewnętrznej człowieka i porównując go z przechodzeniem do Boga od rzeczywistości ziemskich do niebieskich, Chryzostanin wykorzystywał rozpowszechnioną w V wieku opinię kosmologiczną, w myśl której ciała niebieskie jak gwiazdy posiadałyby właściwości duchowe i byłyby niezniszczalne, a niebo znajdowałoby się w jakimś świetle/wymiarze ponadksiężycowym, byłoby stanem duchowym, czystym, wyższym niż ziemska natura człowieka⁹⁵. Człowiek dążący do Boga przekraczałby nawet niebo pojmowane jako czysty wymiar duchowy i dochodziłby (Chryzostanin używa tutaj łacińskiego terminu *peruolo* – pol.: „lecieć”, „polecieć”, „ulecieć”) do „tronu Bożego”⁹⁶.

2.2. Kazania P. Chryzologa do 1 Listu św. Pawła do Koryntian

***Sermo* 117: komentarz do 1 Kor 15,45.50**

Treść kazania. 117, 1. Za pomocą egzegezy alegorycznej zastosowanej do 1 Kor 15,45 Piotr Chryzostanin wprowadza wiernych w koncepcję ekonomii trynitarniej⁹⁷. **117, 2.** Adam jako symbol dążeń ziemskich; Chrystus jako wyraz dążeń

---

⁹² Piotr Chryzostanin, *Sermo* 120, 7; OSPC 2, 394.

⁹³ Piotr Chryzostanin, *Sermo* 120, 8; OSPC 2, 394.

⁹⁴ Piotr Chryzostanin, *Sermo* 120, 9; OSPC 2, 396.

⁹⁵ C. Truzzi, OSPC 2, przypis 5, 395.

⁹⁶ P. Chryzostanin, *Sermo* 120, 7: „At homo ex terrena uilitate concretus, dum terrenam labem uincit, dum sanguinis stimulos frangit, dum carnis ex superat passiones, transcendit caelum, et ad ipsam deitatis peruolat sedem, et sic fit maior caelo: meritis supergraditur, non natura”; OSPC 2, 394 (tłum. polskie: „Natomiast człowiek uformowany z ziemskiej nędzy, gdy zwycięża ziemską plamę, gdy przełamuje bodźce krwi, kiedy zwycięża pasje ciała, wtedy przekracza niebo i leci do samego tronu bożego, i w ten sposób staje się człowiek większy niż niebo: przewyższa je przez zasługi, nie przez naturę).

⁹⁷ Piotr Chryzostanin, *Sermo* 117, 1; OSPC 2, 374.

duchowych⁹⁸. 117, 3. Dzięki duchowemu rozumieniu ludzie wiary przyjmują tezę teologiczną o potrójnym – stałym dziewictwie Marii Panny⁹⁹. 117, 4. Kościół, również porównywany do matki-dziewicy, rodzi Bogu dzieci przez Ducha Świętego¹⁰⁰. 117, 5. Podczas chrztu następują podwójne narodziny: dla życia cnotliwego i dla świętości¹⁰¹. 117, 6. Ciało człowieka wierzącego staje się królestwem Ducha Świętego, a chrześcijanin żyje w Bogi i dla Boga¹⁰². 117, 7. Chryzolog po zakończeniu kazania zapowiada jego kontynuację w kolejnym, prawdopodobnie *Sermo* 118¹⁰³.

Teologia *Sermo* 117. Chryzolog, odnosząc się do problematyki zmartwychwstania ciał, wskazuje za św. Pawłem, że Chrystus jest drugim – nowym Adamem, którego zmartwychwstanie jest podstawową prawdą wiary chrześcijańskiej, przyczyną i wzorem zmartwychwstania wszystkich ludzi, a łączność wierzących z Chrystusem przez chrzest stanowi gwarancję ich przyszłego zmartwychwstania. Antyteza Adam – Chrystus była przedstawiana przez Chryzologa podobnie jak u św. Pawła w perspektywie zmartwychwstania ciał ludzkich. Ciała naturalne zależne od zmysłów są obrazem ciała pierwszego człowieka, Adama, są to ciała ziemskie, pełne pożądliwości. Ciała zmartwychwstałe są obrazem ciała uwielbionego, duchowego, ciała drugiego Adama – Chrystusa. Tym, który ożywia ciała zmartwychwstałe, jest Chrystus.

Obok katechezy poświęconej teologii zmartwychwstania ciał w myśl I Kor 15, Piotr Chryzolog rozwijał też w *Sermo* 117 teologię ekonomiczną w duchu Ojców greckich: akt kreacji jest przez biskupa Rawenny przypisany Chrystusowi; chrześcijanie są wyobrażeniem Chrystusa; jako ochrzczeni są także przebóstwiani¹⁰⁴. W konsekwencji chrześcijanie są stale zobowiązani do ciągłej przemiany i udoskonalania swej moralności już na ziemi. P. Chryzolog odrzuca też tezę mnicha Jowiniana zaprzeczającą dziewictwu Marii Panny podczas narodzin Jezusa: „Gdzie są ci, którzy wierzą, że należy porównywać poczęcie u Dziewicy, narodzenie z Dziewicy z narodzinami u innych kobiet?”¹⁰⁵. Teza Jowiniana została już wcześniej potępiona dwukrotnie, przez synod w Rzymie (w 390 roku) i w Mediolanie (w 393 roku)¹⁰⁶. Natomiast Chryzolog wyraźnie zaświadczał

⁹⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 2; OSPC 2, 374.

⁹⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 3; OSPC 2, 374.376.

¹⁰⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 4; OSPC 2, 376.

¹⁰¹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 5; OSPC 2, 376.378.

¹⁰² Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 6; OSPC 2, 378.

¹⁰³ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 7; OSPC 2, 378.

¹⁰⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 5; OSPC 2, 376. Więcej na temat wcielenia i przebóstwienia powiązane go z przebóstwieniem w rzeczywistości Kościoła i przebóstwieniem jako początkiem zjednoczenia z Bogiem według chrześcijańskich pisarzy greckich i łacińskich zob. pracę A. Eckmann, *Przebóstwienie człowieka w pismach wczesnochrześcijańskich*, Lublin 2003, s. 149–236.

¹⁰⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 3: „Vbi sunt qui conceptum uirginis, uirginis partum mulierum partibus existimant exaequandum”; OSPC 2, 374.

¹⁰⁶ J. Gribomont, *Gioviniano*, DPAC 2, Casale Monferrato 1983, 1582–1583, zaznacza, że tezy mnicha Jowiniana, a szczególnie ta odrzucająca osobiste zasługi oraz dziewictwo NMP podczas

o ciągłym dziewictwie Marii Panny: „jako dziewica poczęła, jako Dziewica urodziła i dziewicą pozostała”¹⁰⁷. Dziewictwo Marii Panny jest specjalną łaską Ducha Świętego, nieodzowną do narodzin Syna Bożego. Podobnie dzieje się zdanem Chryzologa w Kościele, który przyrównany przezeń do matki-dziewicy, zdradza Bogu nowe dzieci przez interwencję tego samego Ducha Świętego podczas zanurzania w wodach chrzcielnicy, źródle nowego-bożego życia w człowieku ochrzczonym¹⁰⁸. Chryzolog przyrównuje chrzest udzielany w Kościele do powtórnego narodzenia, które staje się ciągłym odradzaniem (*renati sunt permanendo*), a ochrzczony zostaje przekształcony przez Ducha Świętego na wzór Stworzyciela (*reformati ad nostri imaginem creatoris*)¹⁰⁹.

Sermo 118: komentarz do 1 Kor 15,1-4

Treść kazania. 118, 1. Przedmiotem chrześcijańskiej nadziei jest zmartwychwstanie ciała i życie wieczne z Bogiem¹¹⁰. **118, 2.** Chrześcijanin powinien myśleć o życiu wiecznym w Bogu, a nie zaprzętać sobie myśli nadejściem śmierci cielesnej¹¹¹. **118, 3.** Opis duchowych cech śmierci¹¹². **118, 4.** Ludzkie zwątpienie w zmartwychwstanie¹¹³. **118, 5.** Rozkład ciała po śmierci zniechęca wielu do myślenia o zmartwychwstaniu¹¹⁴. **118, 6.** Ludzie najczęściej wierzą w swe doczesne autorytety¹¹⁵. **118, 7.** Tylko wiara w Boga daje ludziom możliwość życia wiecznego¹¹⁶. **118, 8.** Wiara w Boga, a nie zasługi wynikające z wypełnienia Prawa uczynków dają życie wieczne¹¹⁷. **118, 9.** Wiara w Boga i w zmartwychwstanie ciało podtrzymywana w doczesności zrealizuje się w wieczności¹¹⁸. **118, 10.**

porodu (*in partu*) zostały potępione przez synody lokalne: w Rzymie za papieża Syrycjusza, około 390 roku (Syrycjusz, *Epistula* 7; PL 13, 1168–1172), oraz w Mediolanie ok. 393 r. za episkopatu Ambrożego (PL 16, 1124–1129). Trudno jednak poznać oryginalną doktrynę Jowiniana, gdyż jego *Commentarioli* zaginęły, znamy jedynie ich fragmenty opublikowane przez W. Haller, *Jovinianus*, Leipzig 1897. Wiedzę o doktrynie Jowiniana musimy zatem „wyluskiwać” z polemicznych traktatów napisanych przeciwko niemu, tj.: św. Hieronima, *Contra Iovinianum; Epistulae* 48 et 50, oraz św. Augustyna, *De bono coniugali; De sancta virginitate*.

¹⁰⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 3: „Virgo concipit, uirgo parturit, uirgo permanet”; OSPC 2, 376. Na temat mariologii obecnej w kazaniach Chryzologa zob. B. Kochaniewicz, *La Vergine Maria nei sermoni di san Pietro Crisologo*, Roma 1998, doktorat obroniony i opublikowany na Marianum w Rzymie, szczególnie część poświęconą tajemnicy Matki Bożej w misterium Wcieleńia, tamże, s. 65–168.

¹⁰⁸ A. Olivar, *Los sermones...*, s. 409; D. Kasprzak, *Duszpasterze V wieku...*, s. 244–247.

¹⁰⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 117, 4; OSPC 2, 376; por. 1 Kor 15,48.

¹¹⁰ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 1; OSPC 2, 380.

¹¹¹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 2; OSPC 2, 380.

¹¹² Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 3; OSPC 2, 380.

¹¹³ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 4; OSPC 2, 382.

¹¹⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 5; OSPC 2, 382.

¹¹⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 6; OSPC 2, 382.

¹¹⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 7; OSPC 2, 382.384.

¹¹⁷ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 8; OSPC 2, 384.

¹¹⁸ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 9; OSPC 2, 384.

Należy zatem wierzyć w zmartwychwstanie wiarą prostą i ufną w moc Boga, do czego zachęca św. Paweł¹¹⁹.

Teologia *Sermo* 118. Biskup Chryzolog, komentując 1 Kor 15,1–4, jeden z najstarszych fragmentów katechezy NT i najstarsze spisane (2. połowa lat 30. I wieku) świadectwo o zmartwychwstaniu Chrystusa¹²⁰, omawia ten tekst również w formie katechezy pochrzcielnej¹²¹. Podkreślając wydarzenie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa, naucza autorytatywnie, że wyłącznie wiara w zmartwychwstanie daje chrześcijanom nadzieję na ich własne zmartwychwstanie: „Ponieważ cała nadzieja wiary chrześcijańskiej jest złożona w zmartwychwstaniu umarłych, aby nikt nie považał się wątpić, przez autorytet błogosławionego Pawła, który oznajmia: «dzisiaj przeczytaliśmy dla was lekturę pełną faktów i przykładów, wobec której w naszym kazaniu nie wiemy co jeszcze można dodać»”¹²². Jedynie wiara w Boga usprawiedliwia i daje wierzącym w nią tytuł do zmartwychwstania, nie zaś pokładanie ufności w Prawie zasług; ziarna wiary w Boga zaszczipiane w Kościele przyniosą ostatecznie plon w wieczności¹²³.

Biskup Rawenny rozwinął też w *Sermo* 118 tematykę dotyczącą tzw. przywilejów chrześcijańskich wypływających z wiary w zmartwychwstanie ciała. Według opinii biskupa Rawenny ludzie w doczesności wierzą w swe ludzkie, przemijające autorytety, te zaś jako „mądrzy świata wierzą, że są wielcy i sławni, jeśli tylko zdołają przekonać ludzi prostych, że to, co jest najwyższym złem, jest jednak najwyższym dobrem”¹²⁴. P. Chryzolog wskazywał wiernym, że teorie filozofów tego świata nieuznające prawdy o życiu wiecznym i widzące w śmierci tylko zło, zostały odrzucone i potępione przez samego Chrystusa, co potwierdza na-

¹¹⁹ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 10; OSPC 2, 384.

¹²⁰ Jak zaznacza J. Kloppenborg, *An Analysis of the Pre-Pauline Formula 1 Cor 15: 3b-5 in Light of Some Recent Literature*, „Catholic Biblical Quarterly”, 40 (1978), s. 351–367, tekst 1 Kor 15,3–6a uważa się dziś powszechnie za najstarszą formułę chrześcijańskiego wyznania wiary, pochodzącą z drugiej połowy lat trzydziestych, jakie wygłaszali katechumeni przyjmujący chrzest; por. też A. Gieniusz, *Najstarszy przekaz o zmartwychwstaniu*, „Zeszyty Historyczno-Teologiczne Zmartwychwstańców”, (1997), nr 3, s. 73–81. H. Langhammer, *Credo pierwotnych Kościołów. Najstarsze chrystologiczne wyznanie wiary*, „Collectanea Theologica” 46 (1976), fasc. 3, s. 43–49, podkreśla, że wyznanie wiary w odkupieńczą wartość śmierci Chrystusa oraz w wydarzenie zmartwychwstania Chrystusa były i są podstawowym artykułem wiary chrześcijańskiej i najważniejszym elementem pierwotnej katechezy chrześcijańskiej.

¹²¹ A. Olivar, *La predicación cristiana antigua*, Barcelona 1991, s. 882.

¹²² Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 1: „Quoniam tota spes fidei christianae in resurrectione constituta est mortuorum, ne quisquam de ea ausus sit dubitare, beati Pauli asserentis eam auctoritate, rebus, exemplis latissimum recitari uobis fecimus hodie lectionem, ad quam sermo noster quod adicere possit non potest inuenire”; OSPC 2, 380.

¹²³ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 8–9; OSPC 2, 384. Więcej na ten temat zobacz: J. Speigl, *Petrus Chrysologus über die Auferstehung der Toten*, [w:] *Enseitsvorstellung in Antike und Christentum. Gedenkschrift für Alfred Stoiber*, red. AA.VV., Münster Westfalen 1982, s. 140–153.

¹²⁴ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 6: „Tunc se mundi sapientes magnos aestimant et praeclaros, si id quo est summum malum, hoc esse summum bonum simplicibus persuaserint”; OSPC 2, 382.

uczanie św. Pawła Apostoła, gdyż ludzi zbawia i usprawiedliwia przed Bogiem tylko sam Bóg wcielony, Jezus Chrystus:

Lecz te teorie, bracia, prawda całkowicie odrzuca, Prawo zmusza do ucieczki, zwalcza je wiara, apostoł je potępia, Chrystus je niszczy, ponieważ podczas gdy ofiaruje on dobro życia, tym samym objawia, potępia i odrzuca zło śmierci. Tak też zaczyna apostoł: „Przypominam, bracia, Ewangelię, którą wam głosiłem, którąście przyjęli i w której też trwacie. Przez nią również będziecie zbawieni, jeżeli ją zachowacie tak, jak wam rozkazałem. Chyba żebyście uwierzyli na próżno. Przekazałem wam na początku to, co przejąłem: że Chrystus umarł za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia, zgodnie z Pismem”¹²⁵.

Zdaniem P. Chryzologa kultura pogańska nie dawała pojedynczemu człowiekowi jakiegokolwiek nadziei na wieczność, co więcej skutecznie zwalczała samo myślenie o możliwości życia wiecznego dla kogokolwiek¹²⁶. Prezentowana powyżej opinia Chryzologa była tezą polemiczną wypracowaną przez wczesnochrześcijańską katechezę, a skierowaną przeciwko pesymistycznej eschatologicznie kulturze pogańskiej, która negowała jakąkolwiek możliwość zmartwychwstania ze śmierci, w śmierci widziała tylko zło i rozpacz oraz była niezdolna do zaakceptowania koncepcji indywidualnego życia wiecznego następującego po śmierci¹²⁷.

Zakończenie

Kazania egzegetyczne św. Piotra Chryzologa odnoszące się do Listów św. Pawła Apostoła były typowymi dla zachodniego kaznodziejstwa V wieku homiliami wersetowymi. Biskup Rawenny po liturgicznym odczytaniu tekstu św. Pawła akcentował objawiony autorytet Słowa Bożego, podawał wyjaśnienie egzegetyczne perykop biblijnych w duchu egzegezy alegorycznej, a następnie stosował własny wykład teologiczny i pastoralny. Spośród 12 homilii wersetowych Chryzologa do Listów św. Pawła (*Sermones* 108–120, za wyjątkiem *Sermo* 119) 10 z nich to *Sermones* na List do Rzymian, a 2 to *Sermones* na 1 List do Koryntian. Metropolita Rawenny, rozważając kaznodziejsko teksty Pawłowe, stosował egze-

¹²⁵ Piotr Chryzolog, *Sermo* 118, 6–7: „Sed haec, fratrem, veritas submouet, lex fugat, inpugnat fides, apostolus notat, Christus delet, qui dum bonum uitae reddit, malum mortis prodit, damnat, excludit. Sit enim coepit apostolus: «Notum autem uobis facio, fratres, euangelium, quod praedicauit uobis, quod et accepistis, in quo et statis, per quod et saluamini; qua ratione praedicauit uobis, debetis tenere, nisi sine causa credidistis. Tradidi enim uobis in primis quia Christus mortuus est pro peccatis nostris, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum scripturas»”; OSPC 2, 382; por. 1 Kor, 15, 1–4.

¹²⁶ Piotr Chryzolog, *Sermo* 101, 4; OSPC 2, 276.

¹²⁷ S. D’Elia, *Alcuni aspetti fondamentali dell’escatologia greco-romana*, [w:] *Morte e immortalità nella catechesi dei Padri del III–IV secolo*, red. S. D’Felici, Roma 1985, s. 13–28.

gezę alegoryczną, która za podstawowy cel stawiała sobie doprowadzenie wiernego do ściślejszego, duchowego kontaktu z Bogiem, do modlitwy do Boga i do życia zgodnego z wolą Boga (*Sermo* 108). Chryzolog w *Sermones* 118–120 kontynuował zasadnicze wątki przepowiadania św. Pawła:

tematyka godnego życia chrześcijańskiego:

- życie chrześcijańskie pojęte jako nieustanna ofiara składana Bogu (konieczność odchodzenia od wad przy jednoczesnym dążeniu do cnót) – jako zasada kapłaństwa powszechnego Ludu Bożego (Rz 12/*Sermo* 108);
- nawrócenie do Boga dokonuje się w dobrowolnych decyzjach człowieka, poprzez wytrwały trud dążenia do Boga (Rz 6,1–4/*Sermo* 113).

tematyka usprawiedliwienia:

- usprawiedliwienie dokonuje się wyłącznie przez darmowe miłosierdzie i łaskę Boga – Jezusa Chrystusa, a nie przez zasługi wynikające z Prawa uczynków; cnoty chrześcijańskie są tylko potwierdzeniem życia w łasce, nie mają wartości wysługującej zbawienie u Boga (Rz 6,15–19/*Sermo* 114);
- czas usprawiedliwienia z Prawa przeminął przez przyjście czasu łaski w Jezusie Chrystusie (Rz 7,1–5/*Sermo* 115);
- ufna wiara chrześcijan w Boga, który ich usprawiedliwia przez osobę Jezusa Chrystusa (Rz 4,23–25/Rz 5,1–11/*Sermo* 110);
- prawo przykazań jest tylko przepisem, jego znajomość nie wyzwala z grzechów i śmierci, ale uświadamia człowiekowi normę właściwego postępowania (Rz 7,7–11/*Sermo* 116).

tematyka śmierci i życia wiecznego:

- śmierć jest karą za grzech Adama, dlatego jedynie wiara w Jezusa Chrystusa daje pełne usprawiedliwienie wierzącym w Chrystusa (Rz 5,17/*Sermo* 111);
- jako prawdę wiary chrześcijanie wyznają, że Bóg nie stworzył śmierci i zła, ale są one wynikiem grzechu nieposłuszeństwa wobec Boga (Rz 5,15.17–20/*Sermo* 112);
- przedmiotem chrześcijańskiej nadziei jest zmartwychwstanie ciał i szczęśliwe życie wieczne z Bogiem (1 Kor 15,1–4/*Sermo* 118).

Obok przepowiadania kontynuującego wątki katechezy Pawłowej Piotr Chryzolog poruszał we wspomnianych kazaniach nt. pism św. Pawła także ważne tematy teologiczne i pastoralne:

człowiek obrazem Trójcy Świętej:

- człowiek jest obrazem Boga rozumianego jako Trójca Święta; jest dobry w substancji swej natury (Rz 12,1/*Sermo* 109);
- wierzący przez łaskę Chrystusa przekracza własne ograniczenia i zmierza do zjednoczenia z Trójcą Świętą.

grzech a łaska i usprawiedliwienie z grzechu w Chrystusie:

- usprawiedliwienie wierzących pochodzi wyłącznie od Boga przez Jezusa Chrystusa (Rz 4,23–25/*Sermo* 110), zbawienie wieczne jest nie dziełem ludzkich wysiłków, ale wyłączną wolą zbawczą Boga dowiedzioną przez najpełniejszą i wyłączną ofiarę Jezusa Chrystusa (Rz 5,7–11/*Sermo* 110);

- na bazie paralelizmu antytetycznego św. Pawła (pierwszy Adam – ostatni Adam) Chryzolog naucza o przypadkowości grzechu pierwszych ludzi, który obciąża naturę ludzką jak dziedziczna choroba, plama, ale jej nie wypacza czy nie zmienia w złą, gdyż natura człowieka jest stworzona przez Boga do dobra, nieśmiertelności i szczęścia (Rz 5,17/*Sermo* 111);
- łaska Chrystusa w większym stopniu obdarzyła ludzkość, niż grzech ją zubożył; wątek antypelagiański – pierwotną właściwością ludzkiej natury jest nieśmiertelność, dlatego cierpienie i śmierć fizyczna są konsekwencją grzechu, a nie stanem przypisanym człowiekowi przez Boga Stwórcę (Rz 5/*Sermo* 112);
- uwolnienie od grzechu następuje poprzez łaskę Bożą, a wejście w stan usprawiedliwienia poprzez wiarę i chrzest nakłada na wierzącego obowiązek prowadzenia życia z Bogiem – czyli bez grzechu, w cnotach (Rz 6,1–4 i inne/*Sermo* 113);
- antylegalizm soteriologiczny – na zbawienie nie można zapracować poprzez własne uczynki czy zachowywanie ścisłej obserwacji moralnej (Rz 6,15–19/*Sermo* 114);
- chrześcijanie zostali uwolnieni od religijnego przestrzegania Prawa możeszowego przez wejście w przymierze z Bogiem w Jezusie Chrystusie (Rz 7,1–5/*Sermo* 115).

godne życie chrześcijańskie i wiara w zmartwychwstanie ciał:

- człowiek ofiarowuje się Bogu poprzez przemianę myślenia i postępowania, na drodze ascezy dąży do spotkania z Bogiem (Rz 12,2–21/*Sermo* 120);
- Chrystus jest Drugim Adamem, a zmartwychwstanie jest podstawową prawdą wiary chrześcijańskiej; dlatego chrześcijanie są wezwani do przemiany – przeobcowienia;
- wiara w wydarzenie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa daje chrześcijanom nadzieję na ich własne zmartwychwstanie i życie wieczne z Bogiem (1 Kor 15,1–4/*Sermo* 118).

Jak można zauważyć w liturgicznym przepowiadaniu biskupa Rawenny, św. Piotra Chryzologa, obok kontynuacji tematyki teologicznej i pastoralnej obecnej w listach św. Pawła występowały też wątki teologiczne ważne dla doktryny Kościoła zachodniego V wieku. Podstawowymi tematami Pawłowej katechezy kerygmatycznej poruszonymi przez P. Chryzologa były niewątpliwie kwestie darmowego usprawiedliwienia i życia wiecznego dzięki łasce Jezusa Chrystusa, które przeplatają się z katechezą pastoralną św. Pawła poświęconą godnemu życiu chrześcijan w zjednoczeniu z Bogiem i postępowaniu w cnotach. Biskup Rawenny przypominał kaznodziejsko nauczanie Pawła Apostoła, a stosując egzegezę alegoryczną starał się wyakcentować najważniejsze pastoralnie sensy tekstu: osiągnięte już usprawiedliwienie i życie wieczne w Jezusie Chrystusie. Chryzolog nie tworzył tu własnych interpretacji listów Rz i 1 Kor, ale porzestawał na znaczeniu kerygmatycznym perykop biblijnych. Własne wątki nauczania teologicznego poruszane przez biskupa Piotra Chryzologa z Rawenny przy okazji

rozważania tekstu biblijnego to przede wszystkim obecność teologii aleksandryjskiej w wydaniu zachodnim (człowiek obrazem Trójcy Świętej; dobro substancji natury człowieka, powołanie człowieka do nieśmiertelności i przebóstwienia); nauka o przypadkowości grzechu pierwszych rodziców oraz charakterystyczny antylegalizm soteriologiczny: zbawienia nie uzyskuje się przez własne uczynki czy zachowywanie ścisłej obserwacji moralnej, ale jest to wyłączna zasługa Chrystusa, darmo dana chrześcijanom przez Boga.